

Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (tredje avdelningen)

den 8 december 2022 *

”Begäran om förhandsavgörande – Straffrättsligt samarbete – Direktiv (EU) 2016/343 – Förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden – Artikel 8.1 – Rätten för en tilltalad att närvara vid sin egen rättegång – Artikel 47 andra stycket och artikel 48.2 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna – Rätten till en rättvis rättegång och rätten till försvar – Förhör med vittnen som åberopas emot den tilltalade under förundersökningen i ett brottmål utan att den tilltalade och dennes advokat är närvarande – Omöjligt att under domstolsförfarandet i målet förhöra de vittnen som åberopas emot den tilltalade – Nationell lagstiftning, enligt vilken en brottmålsdomstol får grunda sitt avgörande på vittnesmål som dessa vittnen lämnat i ett tidigare skede”

I mål C-348/21,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Spetsializirana nakazatelen sad (Särskilda brottmålsdomstolen, Bulgarien) genom beslut av den 3 juni 2021, som inkom till domstolen den 4 juni 2021, i brottmålet mot

HYA,

IP,

DD,

ZI,

SS,

ytterligare deltagare i rättegången:

Spetsializirana prokuratura,

meddelar

DOMSTOLEN (tredje avdelningen),

sammansatt av avdelningsordföranden K. Jürimäe samt domarna M. Safjan (referent), N. Piçarra, N. Jääskinen och M. Gavalec,

* Rättegångsspråk: bulgariska.

generaladvokat: A.M. Collins,

justitiesekreterare: A. Calot Escobar,

efter det skriftliga förfarandet,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

- IP, genom H. Georgiev, advokat,
- DD, genom V. Vasilev, advokat,
- Europeiska kommissionen, genom M. Wasmeier och I. Zaloguin, båda i egenskap av ombud,

och efter att den 7 juli 2022 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 6.1 och 8.1 i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 av den 9 mars 2016 om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden (EUT L 65, 2016, s. 1), och artikel 47 andra stycket i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (nedan kallad stadgan).
- 2 Begäran har framställts i ett brottmål mot HYA, IP, DD, ZI och SS (nedan gemensamt kallade de tilltalade i fråga), vilket avser brott som begåtts i samband med olaglig invandring.

Tillämpliga bestämmelser

Internationell rätt

- 3 Artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som undertecknades i Rom den 4 november 1950 (nedan kallad Europakonventionen), har rubriken ”Rätt till en rättvis rättegång”. I den artikeln föreskrivs följande:

”1. Var och en skall, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag. ...

...

3. Var och en som blivit anklagad för brott har följande minimirättigheter:

...

d) att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas emot honom samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom,

...”

Unionsrätt

4 Skälen 22, 33, 34, 36, 41 och 47 i direktiv 2016/343 har följande lydelse:

”(22) Bevisbördan för att fastställa misstänkta och tilltalades skuld åvilar åklagaren, och alla tvivel bör vara till den misstänktes eller tilltalades fördel. Oskuldspresumtionen överträds om bevisbördan överförs från åklagaren till försvaret, utan att detta påverkar domstolens befogenheter att utföra utredningar på eget initiativ, domstolens oberoende när den bedömer den misstänktes eller tilltalades skuld och användningen av presumtioner om sakförhållanden eller rättsläget rörande det straffrättsliga ansvaret för en misstänkt eller tilltalad. ...

...

(33) Rätten till en rättvis rättegång är en av grundprinciperna i ett demokratiskt samhälle. Rätten för misstänkta och tilltalade att närvara vid rättegången bygger på denna rättighet och bör säkerställas i hela unionen.

(34) Om misstänkta eller tilltalade av skäl utom deras kontroll inte kan närvara vid rättegången bör de ges möjlighet att begära ett nytt datum för rättegången inom den tidsfrist som föreskrivs i nationell rätt.

...

(36) Under vissa förhållanden bör det vara möjligt att meddela ett avgörande om den misstänktes eller tilltalades skuld eller oskuld även om den berörda personen inte är närvarande vid rättegången. ...

...

(41) Rätten att närvara vid sin egen rättegång kan endast utövas om en eller flera förhandlingar hålls. Detta innebär att rätten att närvara vid sin egen rättegång inte kan tillämpas om nationella processrättsliga regler inte föreskriver förhandling. ...

...

(47) Detta direktiv garanterar de grundläggande rättigheter och principer som erkänns i stadgan och i Europakonventionen, inbegripet förbudet mot tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling, rätten till frihet och säkerhet, respekten för privatlivet och familjelivet, människans rätt till integritet, barnets rättigheter, integrering av personer med funktionshinder, rätten till ett effektivt rättsmedel och rätten till en rättvis rättegång samt oskuldspresumtionen och rätten till försvar. Hänsyn bör särskilt tas till artikel 6 [FEU], enligt vilken unionen ska erkänna de rättigheter, friheter och principer som fastställs i

stadgan, och enligt vilken de grundläggande rättigheterna, såsom de garanteras i Europakonventionen och såsom de följer av medlemsstaternas gemensamma konstitutionella traditioner, ska ingå i unionsrätten som allmänna principer.”

5 I artikel 2 i direktivet, med rubriken ”Tillämpningsområde”, föreskrivs följande:

”Detta direktiv ska tillämpas på fysiska personer som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden. Det är tillämpligt i alla stadier av det straffrättsliga förfarandet, från det tillfälle då en person blir misstänkt eller tilltalad för att ha begått ett brott eller ett påstått brott fram till dess att det slutliga avgörandet av om personen har begått det aktuella brottet har vunnit laga kraft.”

6 Artikel 6 i direktivet har rubriken ”Bevisbörda”. I punkt 1 i den artikeln föreskrivs följande:

”Medlemsstaterna ska se till att bevisbördan vid fastställandet av misstänkta och tilltalades skuld åvilar åklagaren. Detta ska inte påverka tillämpningen av en domares eller en behörig domstols skyldighet att söka efter bevisning som kan tala till den misstänktes eller tilltalades såväl fördel som nackdel, och inte heller försvarets rätt att lägga fram bevisning i enlighet med tillämplig nationell rätt.”

7 Artikel 8 i direktivet har rubriken ”Rätt att närvara vid rättegången”. I punkterna 1 och 2 i den artikeln föreskrivs följande:

”1. Medlemsstaterna ska se till att misstänkta och tilltalade har rätt att närvara vid sin egen rättegång.

2. Medlemsstaterna får föreskriva att en rättegång som kan leda till ett avgörande om en misstänkts eller tilltalads skuld eller oskuld får hållas i dennes utevaro, om

a) den misstänkte eller tilltalade i rätt tid har underrättats om rättegången och konsekvenserna av utevaro, eller om

b) den misstänkte eller tilltalade, efter att ha blivit underrättad om rättegången, företräds av en försvarare med fullmakt som utsetts av antingen den misstänkte eller tilltalade eller av staten.”

Bulgarisk rätt

Lagen om inrikesministeriet

8 Det framgår av artikel 72.1 jämförd med artikel 73 i zakon za Ministerstvoto na vatreshnite raboti (lagen om inrikesministeriet) av den 28 maj 2014 (DV nr 53, av den 27 juni 2014, s. 2), i den lydelse som är tillämplig i målet vid den nationella domstolen, att en person som misstänks ha begått ett brott kan vara anhållen i 24 timmar innan det fattas ett beslut om att en förundersökning ska inledas mot personen.

NPK

9 Enligt artikel 12 i Nakazatelno-protsesualen kodeks (straffprocesslagen) (nedan kallad NPK) är rättsliga förfaranden kontradiktoriska och försvaret ska ha samma rättigheter som åklagaren.

10 I enlighet med artiklarna 46.2.1 och 52 NPK ska förundersökningen av förfarandet genomföras av de utredande myndigheterna under överinseende av den allmänna åklagaren.

11 Såsom framgår av beslutet om hänskjutande följer det av artikel 107.1 och artiklarna 139–224 NPK att ett vittne som förhörs under förundersökningen i ett brottmål, i syfte att uppta bevisning, vanligtvis förhörs utan att den tilltalade eller dennes advokat är närvarande. Enligt artikel 280.2 NPK, jämförd med artikel 253 NPK, ska vittnet därefter på nytt höras under domstolsförfarandet i målet, vid rättegången, i närvaro av den tilltalade och dennes advokat, vilka således kan ställa sina egna frågor till vittnet.

12 Artikel 223 NPK har rubriken ”Vittnesförhör inför en domare”. I punkterna 1 och 2 i den artikeln föreskrivs följande:

”1. Om det finns en risk för att vittnet inte kommer att kunna inställa sig vid domstolen på grund av allvarlig sjukdom, en längre tids bortovaro från landet eller andra skäl som gör det omöjligt för honom eller henne att inställa sig vid rättegången, och även när det är nödvändigt att kontrollera vittnesmål som är av särskild vikt för att fastställa den objektiva sanningen, ska förhöret genomföras inför en domare vid den behöriga domstolen i första instans eller vid den domstol i första instans inom vars domkrets handlingen äger rum. Under sådana omständigheter ska handlingarna i ärendet inte överlämnas till domaren.

2. Den myndighet som leder förundersökningen ska se till att vittnet inställer sig och att den tilltalade och, i förekommande fall, hans eller hennes försvarare, ges möjlighet att delta i förhöret.”

13 Artikel 281 NPK har rubriken ”Uppläsning av vittnesmål”. I punkterna 1.4 och 3 föreskrivs följande:

”1. Vittnesmål som avgetts i samma mål inför en domare under förundersökningen eller inför en annan sammansättning av domstolen ska läsas upp [under rättegången], om:

...

4) Vittnet inte kan påträffas för delgivning av kallelse eller har avlidit;

...

3. Under de förhållanden som anges i punkterna 1.1–1.6 ska vittnesmål som avges inför den myndighet som leder förundersökningen läsas upp [under rättegången] om den tilltalade och hans eller hennes försvarare, om en sådan försvarare befullmäktigats eller förordnats, deltog i förhöret. Om det finns flera tilltalade kräver uppläsningen av de vittnesmål som har samband med de anklagelser som riktas mot dem samtycke från de tilltalade som inte kallades till förhöret eller som lämnade giltiga skäl till sin utevaro.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågan

14 De tilltalade i fråga, däribland gränspolisier vid Sofias flygplats (Bulgarien), är åtalade för brott i samband med olaglig invandring.

- 15 IP, DD, SS och HYA greps på kvällen den 25 maj 2017 och delgavs misstanke om brott påföljande dag. ZI greps den 31 maj 2017 och delgavs misstanke om brott samma dag. De tilltalade i fråga häktades därefter och förordnades en advokat.
- 16 Under förundersökningen i brottmålet förhördes flera tredjelandsmedborgare, nämligen MM, RB, KH, HN och PR (nedan gemensamt kallade de aktuella vittnena), vars olagliga inresa till Bulgarien hade underlättats av de tilltalade i fråga, av åklagarmyndighetens utredningstjänst.
- 17 En del av förhören hölls inför en domare. MM och RB hördes således inför en domare den 30 mars 2017 respektive den 12 april 2017, KH den 26 maj 2017, HN den 30 mars 2017, och PR den 30 mars 2017 och den 12 april 2017.
- 18 På grund av att de vistats olagligen i Bulgarien blev de aktuella vittnena föremål för administrativa förfaranden i syfte att avlägsna dem.
- 19 Under förundersökningen i brottmålet begärde SS och DD uttryckligen att få förhöra MM. Åklagaren beviljade inte respektive begäran.
- 20 Spetsializirana prokuratura (Särskilda åklagarmyndigheten, Bulgarien) ansåg att det fanns tillräckliga bevis för de gärningar som de tilltalade i fråga anklagades för och skickade därför in en stämningsansökan med åtalet till Spetsializiran nakazatelen sad (Särskilda brottmålsdomstolen, Bulgarien) och yrkade att de skulle dömas till ansvar för brott.
- 21 Såsom framgår av beslutet om hänskjutande visade sig försöken att kalla de aktuella vittnena till förhör i närvaro av de tilltalade i fråga och deras försvarsadvokat fruktlösa, antingen på grund av att det inte var möjligt att fastställa deras hemvist eller på grund av att de hade avlägsnats från Bulgarien eller frivilligt hade lämnat Bulgarien. Enligt den hänskjutande domstolen finns det således ingen möjlighet att höra de aktuella vittnena personligen under domstolsförfarandet i målet.
- 22 Under förhandlingen vid den hänskjutande domstolen den 9 april 2021 begärde åklagaren, i enlighet med artikel 281.1 NPK, att de vittnesmålen som de aktuella vittnena hade avlagt under förundersökningen i brottmålet skulle läsas upp, så att dessa vittnesmål skulle ingå i den bevisning på grundval av vilken den hänskjutande domstolen kommer att avgöra målet i sak.
- 23 Den hänskjutande domstolen hyser tvivel om huruvida det är förenligt med unionsrätten att tillämpa den nationella bestämmelsen under omständigheterna i förevarande fall och undrar om den inte är skyldig att underlåta att tillämpa den i det nationella målet.
- 24 Den hänskjutande domstolen har i detta avseende angett att vittnesmålen från de aktuella vittnena utgör en avgörande omständighet vid bedömningen av huruvida de tilltalade i fråga är skyldiga och att dess avgörande i mycket stor utsträckning beror på huruvida och, i förekommande fall, i vilken utsträckning den kan grunda sig på uppgifterna i vittnesmålen.
- 25 Den hänskjutande domstolen har preciserat att den nationella bestämmelsen syftar till att avvärja risken för att ett vittne inte kan höras under domstolsförfarandet i ett brottmål genom att föreskriva att vittnet kan höras inför en domare under förundersökningen i det målet. Nämda domares roll, som inte har tillgång till handlingarna i målet, är bland annat att säkerställa att förhöret formellt sett är lagenligt. I ett sådant fall ska en misstänkt som redan har delgetts misstanke om brott underrättas om förhöret med vittnet och ges möjlighet att delta i detta.

- 26 Såsom har skett i förevarande fall kringgås emellertid den nationella lagstiftningen i praktiken. Det räcker nämligen att förhöret med vittnet, under förundersökningen i ett brottmål, genomförs inför en domare inom 24 timmar från det att den misstänkte greps till dess att denne delges misstanke om brott, för att varken den misstänkte, i den mån han eller hon ännu inte formellt har delgetts misstanke om brott, eller dennes advokat, ska ha rätt att delta i förhöret.
- 27 Mot denna bakgrund beslutade Spetsializiran nakazatelen sad (Särskilda brottmålsdomstolen) att vilandeförklara målet och ställa följande fråga till EU-domstolen:

”Är en nationell lagstiftning, enligt vilken den tilltalades rätt att närvara vid sin egen rättegång iakttas och åklagaren vederbörligen uppfyller sin skyldighet att fastställa den tilltalades skuld, förenlig med artiklarna 8.1 och 6.1, jämförda med skälen 33 och 34 i direktiv 2016/343 samt med artikel 47.2 i stadgan, om vittnesmål beaktas under domstolsförfarandet i ett brottmål som inhämtats från vittnen under förundersökningen i brottmålet, vilka av objektiva skäl inte kan höras under domstolsförfarandet i brottmålet, varvid dessa vittnen endast har hörts av åklagarmyndigheten och utan försvarets medverkan, men dock inför en domare, och åklagarmyndigheten redan under förundersökningen hade kunnat möjliggöra försvarets medverkan vid detta förhör, men underlåtit att göra detta?”

- 28 Sofiyski gradski sad (Stadsdomstolen i Sofia, Bulgarien) har genom skrivelse av den 5 augusti 2022 underrättat EU-domstolen om att Spetsializiran nakazatelen sad (Särskilda brottmålsdomstolen), till följd av en lagändring som trädde i kraft den 27 juli 2022, har upplösts och att vissa brottmål som anhängiggjorts vid sistnämnda domstol, däribland det aktuella målet, från och med den dagen har överlämnats till Sofiyski gradski sad (Stadsdomstolen i Sofia).

Prövning av tolkningsfrågan

- 29 Domstolen erinrar inledningsvis om att det följer av artikel 52.3 i stadgan att i den mån som stadgan omfattar rättigheter som motsvarar sådana som garanteras av Europakonventionen ska de ha samma innebörd och räckvidd som i konventionen. Såsom framgår av förklaringarna avseende stadgan om de grundläggande rättigheterna (EUT C 303, 2007, s. 17) motsvarar artikel 48.2 i stadgan, enligt vilken var och en som har blivit anklagad för en lagöverträdelse ska garanteras respekt för rätten till försvar, artikel 6.3 i Europakonventionen. Tolkningsfrågan ska följaktligen även prövas mot bakgrund av artikel 48.2 i stadgan.
- 30 Under dessa omständigheter ska den hänskjutande domstolen anses ha ställt sin fråga för att få klarhet i huruvida artikel 6.1 och artikel 8.1 i direktiv 2016/343, jämförda med artikel 47 andra stycket och artikel 48.2 i stadgan, ska tolkas så, att de utgör hinder för tillämpningen av en nationell lagstiftning, enligt vilken en nationell domstol, när det inte är möjligt att under domstolsförfarandet i ett brottmål förhöra ett vittne som åberopas emot den tilltalade, får grunda sitt avgörande om huruvida den tilltalade är skyldig eller oskyldig på det vittnesmål som erhållits av nämnda vittne vid ett förhör inför en domare under förundersökningen i målet, utan att den tilltalade eller dennes advokat deltog.
- 31 Vad för det första gäller artikel 6.1 i direktiv 2016/343, föreskrivs i den bestämmelsen att medlemsstaterna ska se till att bevisbördan vid fastställandet av misstänkta och tilltalades skuld åvilar åklagaren.

- 32 Det är visserligen riktigt att artikel 6.1 i direktiv 2016/343 som reglerar fördelningen av bevisbördan (se, för ett liknande resonemang, dom av den 28 november 2019, Spetsializirana prokuratura, C-653/19 PPU, EU:C:2019:1024, punkt 31), såsom framgår av skäl 22 i direktivet, utgör hinder för att bevisbördan överförs från åklagaren till försvaret. Såsom generaladvokaten har påpekat, i punkt 61 i sitt förslag till avgörande, föreskrivs det emellertid inte i artikel 6.1 hur åklagaren ska styrka att en tilltalad är skyldig och inte heller hur den tilltalade, vid utövandet av sin rätt till försvar, ska kunna bestrida den bevisning som åklagaren har lagt fram under domstolsförfarandet i ett brottmål.
- 33 Under dessa omständigheter konstaterar domstolen att artikel 6.1 i direktiv 2016/343 inte är tillämplig på en sådan nationell lagstiftning som den som är aktuell i det nationella målet.
- 34 Vad för det andra gäller artikel 8.1 i direktiv 2016/343, föreskrivs i den bestämmelsen att medlemsstaterna ska se till att misstänkta och tilltalade har rätt att närvara vid sin egen rättegång.
- 35 Enligt artikel 2 i direktiv 2016/343 ska direktivet tillämpas på fysiska personer som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden. Det är tillämpligt i alla stadier av det straffrättsliga förfarandet, från det tillfälle då en person blir misstänkt eller tilltalad för att ha begått ett brott eller ett påstått brott fram till dess att det slutliga avgörandet av om personen har begått det aktuella brottet har vunnit laga kraft.
- 36 Det följer vidare av artikel 8.2 i direktiv 2016/343, jämförd med skälen 36 och 41 i samma direktiv, att enligt rätten att närvara vid sin egen rättegång ska en tilltalad personligen kunna inställa sig till de förhandlingar som hålls inom ramen för rättegången mot denne.
- 37 Såsom generaladvokaten har påpekat, i punkt 38 i sitt förslag till avgörande, vill den hänskjutande domstolen få klarhet i innehållet i och det sätt på vilket rätten att närvara vid sin egen rättegång ska utövas under domstolsförfarandet i ett brottmål. Det är visserligen riktigt att beaktandet, vid avgörandet av huruvida en tilltalad är skyldig eller oskyldig, av ett vittnesmål som avlagts av ett vittne som åberopas emot den tilltalade och som förhörts utan att den tilltalade eller dennes advokat var närvarande under förundersökningen i brottmålet, utan att dessa personer haft möjlighet att förhöra eller låta förhöra vittnet under domstolsförfarandet i målet, inte berövar den tilltalade möjlighet att personligen inställa sig till de förhandlingar som hålls inom ramen för rättegången mot denne. I ett sådant fall begränsar sig den tilltalades roll emellertid till att passivt närvara vid uppläsningen av innehållet i det vittnesmål som nämnda vittne lämnat, såsom det nedtecknats i protokollet från ett förhör under förundersökningen i brottmålet, vilket den tilltalade inte har kunnat delta i.
- 38 Under dessa omständigheter ska det först fastställas huruvida rätten att närvara vid sin egen rättegång, vilken stadfästs i artikel 8.1 i direktiv 2016/343, utöver rätten att personligen inställa sig till de förhandlingar som hålls inom ramen för rättegången mot den tilltalade, även ger den tilltalade rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas emot den tilltalade under domstolsförfarandet i ett brottmål.
- 39 Enligt skäl 47 i direktiv 2016/343 garanterar direktivet de grundläggande rättigheter och principer som erkänns i stadgan och i Europakonventionen, inbegripet rätten till en rättvis rättegång, oskuldspresumtionen och rätten till försvar.

- 40 Såsom framgår av skäl 33 i direktivet bygger rätten för misstänkta och tilltalade att närvara vid rättegången på rätten till en rättvis rättegång, vilken stadfästs i artikel 6 i Europakonventionen, som – såsom preciseras i förklaringarna avseende stadgan – motsvaras av artikel 47 andra och tredje stycket och artikel 48 i stadgan. EU-domstolen ska därför se till att dess tolkning av de sistnämnda bestämmelserna säkerställer en skyddsnivå som inte strider mot den som garanteras i artikel 6 i Europakonventionen, såsom den tolkats av Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (dom av den 15 september 2022, DD (Upprepaning av hörandet av ett vittne), C-347/21, EU:C:2022:692, punkt 31 och där angiven rättspraxis).
- 41 Det framgår av praxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna att en tilltalads inställelse är av avgörande betydelse för en rättvis rättegång i brottmål och att skyldigheten att garantera den tilltalade rätten att närvara vid förhandlingen i detta sammanhang är en av de väsentliga beståndsdelarna i artikel 6 i Europakonventionen (se, för ett liknande resonemang, Europadomstolen, dom av den 18 oktober 2006, *Hermi mot Italien*, CE:ECHR:2006:1018JUD001811402, § 58).
- 42 Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har närmare bestämt slagit fast att möjligheten för den tilltalade att delta i förhandlingen, med beaktande av rätten till försvar som bland annat garanteras i artikel 6.3 d i Europakonventionen, innebär att den tilltalade har rätt att faktiskt delta i sin egen rättegång (se, för ett liknande resonemang, Europadomstolen, 5 oktober 2006, *Marcello Viola mot Italien*, CE:ECHR:2006:1005JUD004510604, § 52 och 53, och Europadomstolen, 15 december 2011, *Al-Khawaja och Tahery mot Förenade kungariket*, CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, § 142), eftersom rätten för den tilltalade att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas emot denne i den bestämmelsen utgör en specifik aspekt av rätten till en rättvis rättegång som garanteras i artikel 6.1 i Europakonventionen (se, för ett liknande resonemang, Europadomstolen, 19 februari 2013, *Gani mot Spanien*, CE:ECHR:2013:0219JUD006180008, § 36).
- 43 Domstolen har vidare påpekat att möjligheten för en tilltalad att ställas inför vittnena i närvaro av den domstol som i slutändan avgör huruvida den tilltalade är skyldig eller oskyldig, utgör en av de viktiga delarna av en rättvis rättegång i brottmål, eftersom bedömningen av ett vittnes trovärdighet är en komplex uppgift som normalt inte kan fullgöras genom en enkel uppläsning av innehållet i vittnesmålet, såsom det nedtecknats i protokollen från vittnesförhören (se, för ett liknande resonemang, dom av den 29 juli 2019, *Gambino och Hyka*, C-38/18, EU:C:2019:628, punkterna 42 och 43).
- 44 Av det ovan anförda följer att rätten att närvara vid sin egen rättegång, vilken stadfästs i artikel 8.1 i direktiv 2016/343, ska säkerställas på ett sådant sätt att den kan utövas under domstolsförfarandet i ett brottmål på ett sätt som uppfyller kraven på en rättvis rättegång. Den rätten är således inte begränsad till att endast säkerställa att den tilltalade närvarar vid förhandlingar som hålls inom ramen för rättegången mot denne, utan kräver att den tilltalade faktiskt kan delta i rättegången och i detta syfte utöva rätten till försvar, vilken bland annat omfattar rätten att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas emot honom eller henne under domstolsförfarandet.
- 45 Såsom generaladvokaten har påpekat, i punkt 43 i sitt förslag till avgörande, skulle nämligen en restriktivare tolkning av artikel 8.1 i direktiv 2016/343, som innebär att rätten att närvara vid sin egen rättegång begränsas till att säkerställa att den tilltalade kan närvara personligen vid de förhandlingar som hålls inom ramen för rättegången mot denne, leda till att den grundläggande rättigheten till en rättvis rättegång förlorar sitt väsentliga innehåll.

- 46 Under dessa omständigheter ska det för det andra fastställas huruvida artikel 8.1 i direktiv 2016/343, jämförd med artikel 47 andra stycket och artikel 48.2 i stadgan, utgör hinder för att en brottmålsdomstol tillämpar en nationell lagstiftning enligt vilken den domstolen, om ett vittne av objektiva skäl inte kan närvara under domstolsförfarandet i ett brottmål, får besluta att det vittnesmål som detta vittne lämnat inför en domare under förundersökningen i målet ska läsas upp, så att den kan avgöra huruvida den tilltalade är skyldig eller oskyldig, även om den tilltalade inte hade delgetts misstanke om brott vid den tidpunkt då förhöret med det vittnet hölls och varken den tilltalade eller dennes advokat har kunnat delta i förhöret.
- 47 Tillämpningen av en sådan nationell lagstiftning kan emellertid strida mot rätten att närvara vid sin egen rättegång, såsom den definieras i punkt 44 ovan.
- 48 Det ankommer således på den hänskjutande domstolen att, i enlighet med de uppgifter avseende tolkningen som EU-domstolen har tillhandahållit, bedöma huruvida tillämpningen av den nationella lagstiftning som är aktuell i det nationella målet är förenlig med nämnda unionsbestämmelser.
- 49 EU-domstolen är nämligen enligt artikel 267 FEUF inte behörig att tillämpa unionsbestämmelserna på ett visst fall, utan är endast behörig att uttala sig om tolkningen av fördragen och de rättsakter som beslutats av unionsinstitutionerna. Enligt fast praxis kan EU-domstolen emellertid, inom ramen för det samarbete mellan domstolar som har inrättats genom nämnda artikel, med utgångspunkt i handlingarna i målet tillhandahålla den nationella domstolen de uppgifter om unionsrättens tolkning som den kan behöva för att bedöma verkningarna av en viss unionsbestämmelse (dom av den 2 mars 2021, A.B. m.fl. (Tillsättning av domare vid Högsta domstolen – Rättsmedel), C-824/18, EU:C:2021:153, punkt 96 och där angiven rättspraxis).
- 50 Enligt artikel 52.1 i stadgan får begränsningar göras i utövandet av de rättigheter som stadfästs däri, under förutsättning att begränsningarna föreskrivs i lag, att de är förenliga med det väsentliga innehållet i dessa rättigheter och, med beaktande av proportionalitetsprincipen, att de är nödvändiga och faktiskt svarar mot mål av allmänt samhällsintresse som erkänns av unionen eller behovet av skydd för andra människors rättigheter och friheter.
- 51 Vad för det första gäller kravet på att varje begränsning i utövandet av de grundläggande rättigheterna ska vara föreskriven i lag, innebär det att möjligheten att beakta vittnesmål från vittnen som inte är närvarande ska föreskrivas i den relevanta nationella lagstiftningen. Med förbehåll för den bedömning som det ankommer på den hänskjutande domstolen att göra i detta avseende förefaller detta vara fallet i det nationella målet.
- 52 Vad för det andra gäller iakttagandet av det väsentliga innehållet i den tilltalades grundläggande rättigheter, ska det anses att det väsentliga innehållet iakttas under förutsättning att vittnesmål från vittnen som inte är närvarande endast kan beaktas under särskilda omständigheter, på grundval av legitima skäl och med iakttagande av att brottmålet i sin helhet ska vara rättvist.
- 53 Det ska i detta hänseende preciseras att en sådan bedömning är förenlig med relevant rättspraxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna, av vilken det framgår att användningen som bevis av vittnesmål som inhämtats under förundersökningen i ett brottmål inte i sig strider mot artikel 6.1 och 6.3 d i Europakonventionen, förutsatt att rätten till försvar iakttas, vilken som huvudregel kräver att den tilltalade ges en lämplig och tillräcklig möjlighet att ifrågasätta de vittnesmål som åberopas emot honom eller henne och förhöra vittnena, antingen när

vittnesmålen lämnas eller i ett senare skede (se, för ett liknande resonemang, Europadomstolen, 15 december 2015, Schatschaschwili mot Tyskland, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, § 105 och där angiven rättspraxis).

- 54 Vad för det tredje gäller iakttagandet av proportionalitetsprincipen, innebär nämnda princip att de begränsningar i de rättigheter och friheter som stadfästs i stadgan, vilka bland annat kan göras genom unionsrättsakter, inte får gå utöver vad som är ändamålsenligt och nödvändigt för att uppnå de legitima mål som eftersträvas eller behovet av skydd för andra människors rättigheter och friheter. När det finns flera ändamålsenliga åtgärder att välja mellan ska den åtgärd väljas som är minst ingripande (se, för ett liknande resonemang, dom av den 8 december 2022, Orde van Vlaamse Balies m.fl., C-694/20, punkt 41 och där angiven rättspraxis).
- 55 För att kontrollera om denna princip har iakttagits ankommer det på den hänskjutande domstolen att avgöra huruvida det finns ett giltigt skäl som motiverar att vittnet inte inställer sig och huruvida det, i den mån vittnesmålet från det vittnet skulle kunna utgöra den enda eller avgörande grunden för en eventuell fällande dom mot den tilltalade, finns motverkande faktorer, bland annat starka rättssäkerhetsgarantier, som är tillräckliga för att uppväga de svårigheter som den tilltalade och dennes advokat orsakats på grund av att nämnda vittnesmål beaktas och för att säkerställa att brottmålet i sin helhet är rättvist (se, för ett liknande resonemang, Europadomstolen, 15 december 2011, Al-Khawaja och Tahery mot Förenade kungariket, CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, § 152; Europadomstolen, 15 december 2015, Schatschaschwili mot Tyskland, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, § 107, och Europadomstolen, 7 juni 2018, Dimitrov och Momin mot Bulgarien, CE:ECHR:2018:0607JUD003513208, § 52).
- 56 I detta avseende ankommer det för det första på den hänskjutande domstolen att kontrollera huruvida det finns ett giltigt skäl som motiverar att det vittne som åberopas emot den tilltalade under domstolsförfarandet i ett brottmål inte inställer sig, såsom dödsfall, hälsotillstånd, rädsla för att vittna eller att det är omöjligt att lokalisera vittnet, varvid den hänskjutande domstolen i det sistnämnda fallet är skyldig att vidta alla rimliga åtgärder för att säkerställa att vittnet inställer sig (se, för ett liknande resonemang, Europadomstolen, 15 december 2015, Schatschaschwili mot Tyskland, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, § 119–121 och där angiven rättspraxis).
- 57 Det ska vidare anses att vittnesmålet från ett vittne som inte inställer sig under domstolsförfarandet i ett brottmål, när detta godtas som bevisning under det förfarandet men har inhämtats före det, utgör den enda grunden för den fällande domen mot den tilltalade om det vittnesmålet var det enda beviset som var till nackdel för honom eller henne. Den grunden ska anses vara avgörande för det fall nämnda vittnesmål är av sådan betydelse att det kan vara avgörande för utgången i målet. Om vittnesmålet från det vittne som uteblir kan bekräftas av annan bevisning, beror bedömningen av huruvida vittnesmålet är avgörande på bevisvärdet av den andra bevisningen, och ju större bevisvärdet av den andra bevisningen är, desto mindre sannolikt är det att vittnesmålet från det vittne som uteblir kommer att anses vara avgörande (se, för ett liknande resonemang, Europadomstolen, 15 december 2015, Schatschaschwili mot Tyskland, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, § 123 och där angiven rättspraxis).
- 58 Vad slutligen gäller förekomsten av motverkande faktorer ska sådana faktorer möjliggöra en korrekt och rättvis bedömning av trovärdigheten av ett obekräftat vittnesmål och avser närmare bestämt det sätt på vilket den domstol som ska avgöra målet bedömer det obekräftade vittnesmål som lämnats av det vittne som uteblir, förebringandet av samstämmig bevisning under domstolsförfarandet i brottmålet och dess bevisvärde samt de processåtgärder som vidtagits för

att kompensera den omständigheten att vittnet inte har kunnat motförhöras direkt under domstolsförfarandet i brottmålet (se, för ett liknande resonemang, Europadomstolen, 15 december 2015, Schatschaschwili mot Tyskland, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, § 125–131 och där angiven rättspraxis, och Europadomstolen, 7 juni 2018, Dimitrov och Momin mot Bulgarien, CE:ECHR:2018:0607JUD003513208, § 53). När det gäller den sistnämnda aspekten, en rättssäkerhetsgaranti som kan kompensera för de svårigheter som försvaret orsakas på grund av att vittnet uteblir under domstolsförfarandet i brottmålet, kan bestå i att den tilltalade eller dennes advokat har getts möjlighet att förhöra ett vittne under förundersökningen i målet (se, för ett liknande resonemang, Europadomstolen, 10 februari 2022, Al Alo mot Slovakien, CE:ECHR:2022:0210JUD003208419, § 56 och där angiven rättspraxis).

- 59 I förevarande fall ska det för det första erinras om att den omständigheten att det är omöjligt att lokalisera ett vittne, i syfte att inkalla vittnet under domstolsförfarandet i ett brottmål, i princip utgör ett giltigt skäl, i den mening som avses i den rättspraxis som det erinrats om i punkt 56 ovan, och i synnerhet när vittnet inte längre är bosatt i den berörda medlemsstaten och försöken att lokalisera vittnet, bland annat via Interpol, har varit fruktlösa.
- 60 För det andra ankommer det på den hänskjutande domstolen att kontrollera huruvida dess avgörande, för det fall de tilltalade i fråga döms till ansvar för brott, uteslutande eller på ett avgörande sätt, i den mening som avses i den rättspraxis som det erinrats om i punkt 57 ovan, kan grundas på vittnesmål som lämnats av de aktuella vittnena under förundersökningen i brottmålet.
- 61 För det tredje ankommer det på den hänskjutande domstolen att avgöra huruvida det i förevarande fall finns motverkande faktorer som är tillräckliga för att uppväga de svårigheter som de tilltalade i fråga och deras försvar orsakats på grund av att vittnesmål som lämnats av de aktuella vittnena under förundersökningen i brottmålet eventuellt beaktas som bevis, i den mening som avses i den rättspraxis som det erinrats om i punkt 58 ovan, såsom möjligheten för de tilltalade i fråga och deras försvar att förhöra de aktuella vittnena under förundersökningen i brottmålet och möjligheten att tillgå ett rättsmedel vid ett eventuellt avslagsbeslut.
- 62 Mot denna bakgrund ska frågan besvaras enligt följande. Artikel 8.1 i direktiv 2016/343, jämförd med artikel 47 andra stycket och artikel 48.2 i stadgan, ska tolkas så, att den utgör hinder för tillämpningen av en nationell lagstiftning, enligt vilken en nationell domstol, när det inte är möjligt att under domstolsförfarandet i ett brottmål förhöra ett vittne som åberopas emot den tilltalade, får grunda sitt avgörande om huruvida den tilltalade är skyldig eller oskyldig på det vittnesmål som erhållits av nämnda vittne vid ett förhör inför en domare under förundersökningen i målet, utan att den tilltalade eller dennes advokat deltog, med mindre än att det finns ett giltigt skäl som motiverar att vittnet inte inställer sig under domstolsförfarandet i brottmålet, att vittnesmålet från det vittnet inte utgör den enda eller avgörande grunden för en fällande dom mot den tilltalade och att det finns motverkande faktorer som är tillräckliga för att uppväga de svårigheter som den tilltalade och dennes advokat orsakats på grund av att nämnda vittnesmål beaktas.

Rättegångskostnader

- 63 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (tredje avdelningen) följande:

Artikel 8.1 i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 av den 9 mars 2016 om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden, jämförd med artikel 47 andra stycket och artikel 48.2 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna

ska tolkas så,

att den utgör hinder för tillämpningen av en nationell lagstiftning, enligt vilken en nationell domstol, när det inte är möjligt att under domstolsförfarandet i ett brottmål förhöra ett vittne som åberopas emot den tilltalade, får grunda sitt avgörande om huruvida den tilltalade är skyldig eller oskyldig på det vittnesmål som erhållits av nämnda vittne vid ett förhör inför en domare under förundersökningen i målet, utan att den tilltalade eller dennes advokat deltog, med mindre än att det finns ett giltigt skäl som motiverar att vittnet inte inställer sig under domstolsförfarandet i brottmålet, att vittnesmålet från det vittnet inte utgör den enda eller avgörande grunden för en fällande dom mot den tilltalade och att det finns motverkande faktorer som är tillräckliga för att uppväga de svårigheter som den tilltalade och dennes advokat orsakats på grund av att nämnda vittnesmål beaktas.

Underskrifter